

Balatonszabadi-Pusztatorony (Somogy megye) régészeti kutatása II. A 16. századi kincslelet

MAGYAR KÁLMÁN

H-7400 Kaposvár, Béke utca 95., Hungary, e-mail: magyarok@dravanet.hu

MAGYAR, K.: *Archaeological Research in Balatonszabadi-Pusztatorony (Somogy County, Hungary) II. Treasure Trove from the 16th Century.*

Abstract: The excavation in 1982 made it clear that the trove had been hidden under a clay floor of the ruined mansion next to the cemetery near the church. In the jar, one can still see the greenish marks of the 5038 pieces of coins having been hidden in a linen sack. The treasure trove includes also a 10-piece trove of silver and gilded goldsmith works (Figures 7–8). The seal-ring with a monogram PF indicates a male owner. According to our research, the coat of arms with pelican belonged to the landlord Petky and his family having come from Transylvania, and the PF monogram was probably the monogram of the family member named Ferenc, who lived at the end of the 16th century (Figures 15–19). The treasure might have been hidden at Balatonszabadi-Pusztatorony because of the 15-year war (1591–1606). This war hit the north-eastern part of Somogy county heavily, especially the discussed area at the southern part of Lake Balaton.

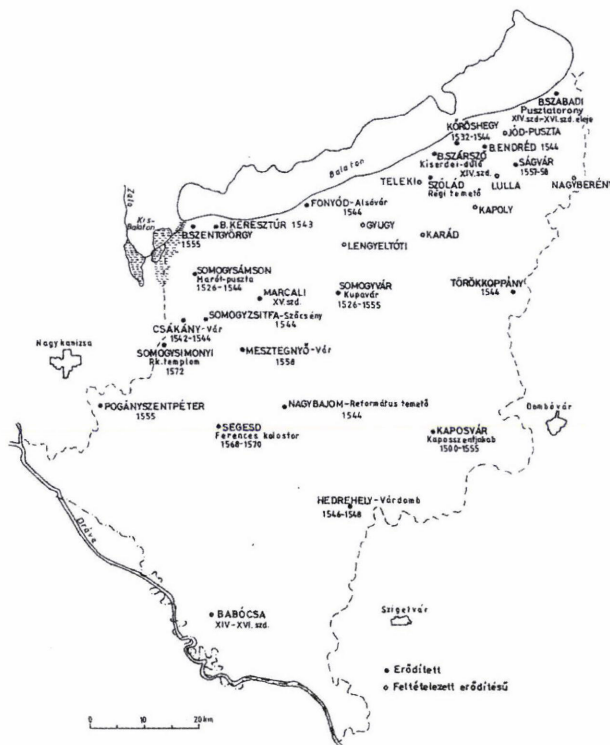
We have dated this Renaissance style treasure trove to the mid 16th century based on the revealed coins, among which the latest one is from the year 1591. Such pieces are well known from other parts of Europe in the 16–17th centuries. For instance, the similar S-shaped dragon-form and plant-form costume jewellery which were made of brass in the 16–17th century, were found in Amsterdam (Weesperstraat), Netherlands (Figure 14).

Keywords: silver coins, ring, costume jewellery, sister-hook, shield on the head with pelican, monogram P.F., Renaissance style

1. Bevezetés

A 2007-ben Balatonszabadi-Pusztatorony régészeti kutatása Középkori templom temetőjének leletei I. című tanulmányunkban már részben közöltük a pusztatoronyi lelőhelyek régészeti anyagát, illetőleg kutatástörténetét.¹ Az 1–3. számmal jelölt ottani lelőhelyek közül eddig a 2. számon szereplő erődített egyház és temető, valamint az ott előkerült régészeti anyag feldolgozását végeztük el.² (1–2. ábra)

Az 1. számú lelőhelyen 1982-ben talált és általunk leletmentett ún. 16. századi kincslelet előkerülésének és anyagának (3–13. ábra) tudományos közlésére ezideig még nem került sor.³

1. ábra: Középkori erődített egyházak Somogyban
(MAGYAR 2006. 172. 1. ábra alapján)

Az 1. számú ún. kincsleletes lelőhelyünk a 2. számon szereplő erődített egyháztól D-re 100–150 méterre található.⁴ (2. ábra) Az ott előkerült ún. kincsleletes anyag kutatástörténetéhez még az is hozzátartozik, hogy a síofoki November 7 mgtsz szülőültető munkásai már három nappal az 1982. március 19-i bejelentés előtt megtalálták a kincsleletet.⁵ A helyi tanácselnök bejelentése után történt azonnali kiszállásunk során Fridrich György, az mgtsz ágazatának vezetője a Dózsamajorban lévő irodájában adta át nekünk a leletek egy részét:⁶ a középkori kerámiákat, a pénzeket és a különböző ezüst és aranytárgyakat. (1–13. ábra) Az ezt követő közös helyszínelésünknel derült csak ki, hogy a leleteket az 50–80 cm magas templomromtól délre 110 m-re egy

¹ MAGYAR 2007. 169–191.

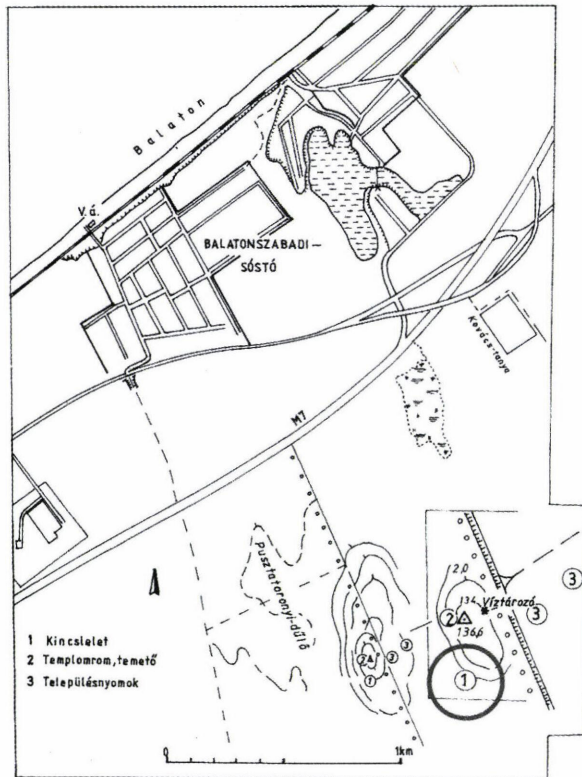
² Uo., MAGYAR 1989. 79–86, 96–126., MAGYAR 1997. 8–11., MAGYAR-NOVÁKI 2005. 27–28, 206., MAGYAR 2006. 181.

³ Elsősorban terjedelmi okokból került sor csak a fotóanyagának közlésére 1989-ben (MAGYAR 1989. 103–106.)

⁴ A 604-123-as számú 1:10.000-res katonai térképen a Balatontól D-re 2,4 km-re fekszik. Már az 1982 előtt végzett mélyszántások megbolygathatták a kincs lelőhelyét és ezért szóródtak szét a korsó darabjai a pénzérmékkel.

⁵ MAGYAR 1982. RRM. Rég. Adattár 165. 1.

⁶ A pénzek és a kerámiatöredékek kerültek két részletben átadásra. Leletmentésünk során ugyancsak több részletben jutottak a felszínre.

2. ábra: Balatonszabadi-Pusztatoronynál talált 16. századi végi kincs 1. számmal jelölt lelőhelye
Rajz: M. Hrotkó Zsuzsanna

0,5×1 négyzetméternyi szőlőültető gödörben találták.⁷ Az ágazatvezető feljegyzése szerint az ötvöstárgyak a gödörben egy zacskóban a pénzekkel (4580 db) és a kerámiákkal együtt kerültek elő. A domboldal nagyobb területén szanaszét, a mélyszántás által összeforgatva elszórtan is voltak kerámiák, pénzek és más leletek.⁸

Megfelelő előkészítés után május 4–6. között végeztük el – M. Hrotkó Zsuzsanna régészeti rajzolóval – a kincslelet előkerülési helyének a leletmentését.⁹ Ennek során legelőször a kincslelet gödre és a környéke területén lévő felszíni homokot, földet szitáltuk át. A szitálás során csak 50 db kis ezüst dénárt találtunk. A kincslelet gödrén kívül É-ra már az agyagban¹⁰ – a cserépedényhez tartozó kerámiatöredékek mellett – még 300 db kis ezüst dénár és nagyobb ezüst lengyel moneta került elő. Harmadnap a kincs lelőhelye felett és mellette egy 3,4×6,8 m-es szelvény feltárását végeztük el. 1 m-es mélységig jutottunk le, ahol már az érintetlen sárga agyagot is elértük. Csupán a felső, 50 cm-es, eke által összeforgatott földben találtunk még 108 db pénzt.

A szelvény É-i részén figyelhettünk meg egy téglatornelékes és egy döngölt agyagos szintet. Ez egy el-

szántott téglapépület alapjának maradványa lehetett.¹¹ A mélyszántás ugyanis ezen területen még nem érte el a döngölt agyagos szint alatt azt a mélységet, ahol a kincslelet eredetileg elrejtve lehetett. Így csupán szőlőtelepítés során az egyik szőlővesszőnek szánt gödör alján és oldalában bukkantak rá véletlenül a munkások a széttört kerámia darabjaira és bennük a vászonzacskó nyomait mutató ötvöstárgyakra, valamint az összetapadt, oxidálódott ezüstpénzek tömegére.¹² (1–13. ábra)

2. A kincslelet tárgyai és leírásuk

A kincslelet összességében egy korszakban elrejtett 10 db különböző ötvöstárgyból (7–13. ábra) és 5038 db ezüst pénzérméből állt.¹³ A több kisebb és nagyobb darabból a Magyar Nemzeti Múzeum restaurátor műhelyében összeragasztott és kiegészített cserépkorsó (3–4. ábra) vizsgálatát Parádi Nándor régész végezte el.¹⁴ A helyi múzeumban restaurált ötvöstárgyak és pénzérmék (5–6. ábra) korára elsősorban V. Székely György által végzett¹⁵ numizmatikai meghatározások nyújthatnak biztosabb támpontokat.

A cserépkorsó (3–4. ábra) leírása:¹⁶ korongolt, homokkal soványított agyagból készült. Halványbarna színű, magas, kissé nyúlánk alakú, festéssel díszített cserépkorsó. Fenekétől homorú íveléssel, felső részében kihasasodó, tojásdad alakú teste erősebben összehúzó vállban, enyhén kiszélesedő nyakban folytatódik. Szájpereme lekerekített szélű és kiöntőcsücskösre alakított. Kívülről egysoros, széles és mély hornyolat díszíti. Alatta a nyakát négy soros bekarcolt vonal tagolja. Hasa fölött a fülnek csak egy kicsi csonkja maradt meg. Testét a nyak aljáig vöröses-barna színű vastag, sávos rács-mintás festés díszíti. Belsejében a benne tartott ezüstpénzek és pénzek zöldesre oxidálódott lenyomata is látható. (3–4. ábra)

V. Székely György numizmatikus által átvizsgált és meghatározott 5038 db pénzérme néhány jellegzetes típusa (5–6. ábra), illetőleg a teljes anyag meghatározásának leírása: (1–7. táblázat)

I. Mátyás (1458–1490), II. Ulászló (1490–1516), II. Lajos (1516–1526) és I. János (1526–1540) magyar királyok idejéből csak egy-két darab származott. A legtöbb az 1526-ból származó hét dénár volt. I. Ferdinánd (1526–1564), I. Miksa (1564–1576) és Rudolf

⁷ MAGYAR 1982. RRM. Rég. Adattár 165. 1–2.

⁸ MAGYAR 2007. 175. 12. jegyz.

⁹ MAGYAR 1982. RRM. Rég. Adattár 165. 1–6.

¹⁰ A humusz általában 20–60 cm vastag volt. Alatta sárga homok létezett –160 cm-ig, egészen a sárga agyagig. A homok mellett a sárga agyag is megfigyelhető volt. (MAGYAR 2007. 181. 5. ábra)

¹¹ A humuszos réteg és a 40–50 cm vastag téglapad és habarcs-töredékes szint alatt egy 20 cm vastag szürkés-sárga döngölt agyagszint is látszott.

¹² MAGYAR 1982. RRM. Rég. Adattár 165. 1–6. még tévesen adta meg a pénzleletek darabszámát. Ez a becslésért csupán a restaurálás után lett pontos.

¹³ Elképzelhető, hogy a szántás során és a megtalálók révén néhány darab elkallódott, s ezért hiányos.

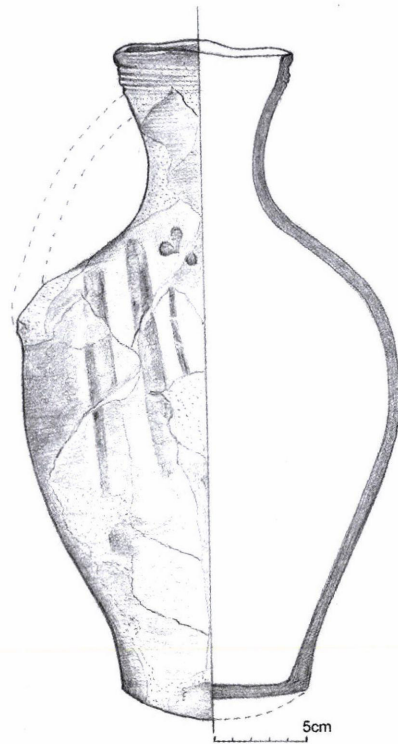
¹⁴ Parádi Nándor 1982 nyarán vette át restaurátásra a korszaktöredékeket és 1993-ban került általa a Rippl-Rónai Múzeum középkori gyűjteményébe a 93. 218. 1. ltsz-on bejelentésére.

¹⁵ Az anyag restaurálása után 1986. 05. 30-án vette át a pénzérméket meghatározásra V. Székely György.

¹⁶ Parádi Nándor leltárkönyvi leírása alapján. Méretei: magassága: 35 cm, szájtáv.: 7–9 cm, fenéktáv.: 11,2 cm.

3. ábra: A kincslelet több darabból összeállított, restaurált korsója Fotó: Gőzsy Gáborné

4. ábra: A bekarcolt vonallal és sávos rács-mintás festéssel díszített cserépkorsó Rajz: M. Hrotkó Zsuzsanna

(1576–1608) uralkodása idejéből évente már többszáz darab ezüst dénár került elő a kincsleletből. Az utolsó év, amiből még dénár szerepelt, 1591 volt. Vagyis gyakorlatilag az elrejtett ezüst dénárok zöme 1526–1591 közötti időből került begyűjtésre. Kevés (egy-két darab évente) volt a 16. századi magyar dénárok hamisítványai közül az 1535–1587 közötti időből. A 186–195. számú tételek egy-egy darabja bizonytalan uralkodó bizonytalan típusához tartozott. Az előkerült idegen pénzekből: Erdély (4db), Csehország (1db), Lengyelország (86db), Litvánia (1db), Danzig (1db), Riga (1db) és Schweidnitz (21) város pénzeiből a lengyel volt a legtöbb.¹⁷

Az előkerült 10db ötvöstárgy leírása leltári szám szerinti sorrendben:¹⁸

1. Aranyozott, felül nyitott, vékony ezüst karika. (7. ábra 1.) A nyitott résztől jobbra kis karikával.¹⁹
2. Nyitott, közepes nagyságú, ezüst karika.²⁰ (7. ábra 2.)
3. Nagyobb és vastagabb, ezüst karika.²¹ (7. ábra 3.)

¹⁷ Táblázat 1–7., RRM. Numizmatika, leltári szám: 2005. 4. 1–2005. 4. 216. A korszak magyar dénár és külföldi éremleletek értékelésére ld. V. Székely 2002. 325–331.

¹⁸ Vámosiné V. Ilona restaurátorral és M. Hrotkó Zsuzsanna régészeti rajzolóval közösen készítettük.

¹⁹ Ltsz.: 89.1.1., aranyozott ezüst, súlya: 0,52 g, V: 1 mm, külsőátm.: 15 mm, belsőátm.: 13 mm

²⁰ Ltsz.: 89.1.2., ezüst, súlya: 1,89 g, V: 2 mm, külsőátm.: 27 mm, belsőátm.: 23 mm

²¹ Ltsz.: 89.1.3. ezüst, súlya: 4,57 g, V: 3 mm, külsőátm.: 29 mm, belsőátm.: 23 mm

4. Aranyozott, ezüst fej vagy ruhadisz, (7. ábra 4.) felül függesztésre szolgáló kettős kapoccsal. Alatta egy kör alakú foglalat, amiben drágakő vagy más dísz lehetett. Ebből három kör alakú felfüggesztés tart 3 db 8 lapított láncszemből álló csüngőt, amelyeknek végén egy-egy kör alakú és egy-egy ovális felfüggesztési tag található, az ovális tag egy hosszúknak, felül és alul három átfúrással és alul két bevágott negyed-kördísszel ellátott levéldísz tart.²²

5. A 4. számú fej vagy ruhadisz párja, (7. ábra 5.) hiányzik róla legfelülről a felfüggesztésre szolgáló kettős kapocs, illetőleg a két láncnál alulról a levéldísz tartó két kör alakú kapocs, valamint egy levéldísz is.²³

6. Öntött, áttört díszű ezüst ruhakapocs egyik fele, (7. ábra 6.) a végén a kör alakú akasztóval, az akasztóból induló pávafarok dísszel, amely alól 13 helyen átlukasztott levél, illetőleg három szőlőfürt formájú sarokdísz indult.²⁴

7. Öntött, S alakban végződő, két végén sárkányfejjel díszített ezüst ruhakapocs, (7. ábra 7.) az egyik végén lógó vastag, ezüst karikával. A növényyszerű, stilizált sárkányfejek hajlított vékony nyaka közepén pontsorrall és alatta kétoldalt vonallal elválasztott bevagdálá-

²² Ltsz.: 89.1.4. aranyozott ezüst, súlya: 4,49 g, korongátm.: 11 mm, láncok hossza: 44, 44 és 37 mm

²³ Ltsz.: 89.1.5. aranyozott ezüst, súlya: 3,05 g, korongátm.: 10 mm, lánc hossza: 45 mm

²⁴ Ltsz.: 89.1.6. ezüst, súlya: 3,31 g, hátm.: 25 mm, szátm.: 23 mm

5. ábra: Az ezüst éremlelet több darabja
Fotó: Gózszy Gáborné

6. ábra: Közele felvétel az érmekről
Fotó: Gózszy Gáborné

sos dísszel, amelyeket párhuzamos vonalából induló, levélszerű, két oldalra kiterjedő motívum, legfeljebb pálmalevélszerű sörénydész tagol.²⁵ (7. ábra 7a.)

8. Öntött, S alakban végződő, két végén pálmalevélszerű, stilizált díszű ezüst ruhakapocs, (7. ábra 8.) az egyik végén lógó vastag ezüst karikával. A pálmalevélszerű, hajlított két végződés kétoldalt rovátkolt, felül egyenesre vágott. Az S alak közepén két vonallal lezárt területen sokszögű bordadísszel.²⁶ (7. ábra 8a.)
9. Öntött, széles, lapos karikán köralakban induló, cikkcakkos díszű, hegyesedő végű. oldalt párhuzamos vonaldíszű, felül lapos fejű ezüst gyűrű. (7. ábra 9.) A karikán felül két oldalt párhuzamos vonaldíszítéssel keretelt mezőben, alul és fölül 3 darab három függőleges vonaldísz között egy-egy pontdísz, az alsó vonaldíszítés alatt függőleges vonalakkal. Legalul egy kör alakú, kitüremkedő mezőben bekarcolt vonaldíszű Szent György kereszt látható. A fej alatt, a kiszé-

²⁵ Ltsz.: 89.1.7. ezüst, súlya: 18,13 g, karikavast.: 3 mm, külsőátm.: 23 mm, belsőátm.: 17 mm, sárkányh.: 35 mm

²⁶ Ltsz.: 89.1.8. ezüst, súlya: 13,99 g, karikavastagság: 2,5 mm, külsőátm.: 24 mm, belsőátm.: 19 mm, pálmah.: 27 mm

lesedő karika mezőben egy jel, talán egy 3-as (vagy B) látszik nehezen olvashatóan.²⁷ (7. ábra 9a.)

10. Öntött, keskenyebb, de nagyobb karikával rendelkező ezüst pecsétygyűrű. (7. ábra 10.) A pecsétet körben párhuzamos vonaldísz felett körbefutó pontsor keretezi. Az ovális, a karika felé két oldalt kiegyenesedő gyűrűfejet körben ugyancsak pontok sora keretezi. Azon belül címerpajzsban alul a fiait önön vérevel tápláló pelikán, felette egy hold és egy csillag vésete figyelhető meg. A címerpajzsban kívül és felül a P F monogram olvasható az ötvös jó munkája eredményeképpen kifogástalan minőségű, pecsételésre alkalmas negatív(fordított) formában. (7. ábra 10a.) A gyűrű feje alatt belül, egy téglalap alakú üres 5×4×1 mm mélyedés található, a méreg vagy az amulett helye lehetett itt.²⁸

3. A kincslelet kora és értékelése²⁹

A kincslelet leletanyagát tartalmazó korsó korát az azt restauráló és beletároló-Parádi Nándor a XVI. század utolsó negyedére (1591) datálta.³⁰

Ez a datálási gyakorlat vonatkozhat az előkerült ötvöstar-tyainkra is. Gerelyes Ibolya írja a pécs-bányatelepi leletek közlésekor,³¹ hogy „a leletekben előforduló tárgyak közlésekor általában az érmek alapján adódó záró évet szoktuk megadni, mint a készítés lehetséges, vagy feltételezett végső dátumát.” A mi esetünkben is ez a módszer látszik követhetőnek. Az előkerült ötvöstar-tyaik egyikén sem található készítési évszám, de még az ötvösre közvetlenül utaló ötvösjegy: név, monogram is jószerével hiányzik. A tárgyak eredeti viselőjére talán a különböző tárgytípusok alapján is következtethetünk. A két kisebb karika (7. ábra 1–2.), a aranyozott, ezüst fej vagy ruhadísz (7. ábra 4–5.), a 7. ábra 9. számú tételünknel szereplő ezüst gyűrű és talán az ugyancsak öntött, áttört díszű fél ruhakapocs utalhat női viselőre.³² A kincslelet további darabjai: az öntött, S alakban végződő, két végén stilizált sárkányfej, illetőleg pálmalevélszerű végződésű, ezüst ruhakapocs (7. ábra 7–8.) és a 7. ábra 10. tételnél szereplő öntött, a címerpajzsban pelikános címerrel, hold és csillag motívummal, kívül PF monogrammal (7. ábra 10–10 a.) és talán amulettel ellátott pecsétygyűrű egy másik, talán férfi viselőre utalhatna.

²⁷ Ltsz.: 89.1.9. ezüst, súlya: 12,16 g, karikav.: 6 mm, karikaátm.: 21 mm, gyűrűfejátm.: 15 mm

²⁸ Ltsz.: 89.1.10. ezüst, súlya: 12,26 g, karikav.: 3 mm, karikaátm.: 26,5 mm, gyűrűfejh.: 16 mm, gyűrűfejsz.: 12 mm

²⁹ Tanulmányunk köztött (1ív) terjedelme miatt nem foglalkozhatunk részletesen az ilyenkor szokásos párhuzamok és a hasonló korú kincsleletek bemutatásával. Ennek anyaga azonban megtalálható Gerelyes Ibolya közlésében (GERELYES 2002. 195–198., 218–219. 1–29. jegyz.)

³⁰ Szíves szóbeli közlése és az RRM. Régészeti leltárkönyve 93.218.1. leltáríszáma.

³¹ GERELYES 2005. 592.3. jegyz.

³² Megközelítőleg hasonló és a 16. század közepére datált fél ezüst ruhakapocs került elő a pécs-bányatelepi kincsleletben. (GERELYES 2005. 587, 589. 3. kép 1.) Vele megegyező darab található a Vattai Erzsébet által közölt XV–XVI. századi ruhakapocs között. (VATTAI 1955.214. 5. kép)

A női és a férfi viseleti tárgyak típusuk alapján a 16. század, a reneszánsz kor nemesi származású két személyének általános, Nyugat-Európából is ismert (14. ábra) és nem különösen drága viseleti darabjai lehettek.³³ Az előkerült pénzek mennyisége és típusai is inkább egy átlagos gazdagságú polgár, vagyonosabb kereskedő vagy akár mesterember készpénzkészletére is utalhatna.³⁴ A szomszédos megyék, Tolna és Baranya hasonló korú kincsleleteivel hogyha összehasonlítjuk darabjainkat, akkor a pecsétgyűrűnkkel egyfajta rokonságot mutat Parádi Nándor által közölt³⁵ etei kincslelet 2. számú IS monogramos, címerpajzsban virágmotívumos ezüst gyűrűje. Ebben a cikkében Parádi a mienkhez hasonló, de nem nemesi pecsétgyűrűk sorozatát mutatta be.³⁶ Az etei kincslelet elrejtője is a balatonszabadi kancsó típusához hasonló cserépedényben, a mienkhez hasonló mennyiségű (5314 db) 1520–1561 közötti időből származó ezüst pénzt és viseleti tárgyakat: 3 különböző ezüst gyűrűt rejtett el. Ezek alapján szerintünk a csupán viseleti tárgyait és készpénzkészletét elrejtő nemesi és polgári származású személyeknek talán már nem volt idejük vagy módjuk – mint azt más előkerült kincsleletek esetében látjuk –³⁷ az egyéb értékeik összegyűjtésére és elrejtésére.

Véleményem szerint a Balatonszabadi-Pusztatoronynál viseleti és pénzkészletét (3–13. ábra) elrejtő nemesi személy (vagy személyek?) is egy otthonától távolabb bekövetkező váratlan esemény vagy hadihelyzet miatt kényszerülhetett az éppen magánál lévő, de különbözőbb vagyonnak nem számító értékei elrejtésére.³⁸

Fontos kérdés lehet tehát az is, hogy ki és mikor rejtette el a Balatonszabadi ún. Pusztatorony lelőhelyen ezt a kincsleletet? A kincslelet eredeti tulajdonosára és az elrejtés körülményeire, idejére megpróbálunk választ adni: először a kincslelet pecsétgyűrűjén található pelikános pecsét és a PF monogram (15. ábra) meghatározása alapján. Másodsorban pedig feltárjuk és bemutatjuk az 1591-es időszaknak Balatonszabadira és környékére vonatkozó történeti eseményeit és forrásait.

4. A kincslelet eredeti tulajdonosa és elrejtésének körülményei³⁹

A pecsétgyűrűn lévő pelikános címer (15. ábra) alapján a középkori Somogyban is birtokos Batthyány családra⁴⁰ (16. ábra) is gondolhatnánk. Ezt a megközelítést azonban kizárja a mellette lévő PF monogram.

A középkori nemesi családok történetét tárgyaló szakirodalomban pelikános címerrel rendelkező Petküs családot kettőt ismerünk: a Petkyt és a Petőt.⁴¹ Az is biztos, hogy a Pető nemesi családnak Pető Gáspár csak 1637-ben szerezte a pelikán címeres nemesi levelet II. Ferdinánd királytól. A másik, a Dersi Petki család bárói címere, (17. ábra) ahol a jobbra fordult, csőrével mellét tépő pelikán a vérevel fiókáit eteti, jobbról arany félholdtól, balról aranycsillagtól kísérve 1607. május 10-én Gyulafehérváron kelt.⁴² Ugyanakkor a Petky nemesi család nemzedékrendje 1499-től és nemesi származása 1501-től már ismert.⁴³ (18–19. ábra) Ennek a tősgyökeres erdélyi nemesi családnak I. István nevű sarjáról 1584-ből tudunk. István Farkas nevű fia – Bocskai révén – 1605-ben fogarasi várkapitány.⁴⁴ I. István másik fia János kapta a derzsi előnévvel együtt a már említett bárói címereslevelet. (17–18. ábra) János báró, erdélyi kancellár fia Ferenc dobokai főispán volt, aki 1633-ban Törökországba szökött.⁴⁵

A Petky családnak közvetlen magyarországi kötődéséről is tudunk. I. István fia István az egrí várban volt katoná és mint hadnagy 1601-ben a goroszlói csatában esett el. Olyan adat is szerepel, amely szerint Petky Ferenc és Pál testvérek 1594-ben Esztergom ostrománál estek el.⁴⁶

Ezek alapján nyilvánvalónak tűnik, hogy a balatonszabadi pelikános, csillaggal és félholddal rendelkező, PF monogramos (15. ábra) gyűrű tulajdonosa a már említett Petky Farkas vagy Petky Ferenc lehetett. Kettőjük közül szerintünk a gyűrű legvalószínűbb tulajdonosa a magyarországi hadszíntéren, így Esztergomonál 1594-ben szereplő Petky Ferenc lehetett.⁴⁷

Hogy kerülhetett Balatonszabadi-Pusztatoronyra elrejtésre Petky Ferenc címeres ezüst gyűrűje és vele a bemutatott ötvöstárgyak, pénzek? (5–15. ábra) Min-

³³ A 16–17. századi sárgaréz vagy bronz anyagból készült hasonló darabok kerültek elő Amsterdamban. (Norbert Thill-Bechius művészettörténész (Luxemburg) és Kronauer Éva (Hollandia) szíves segítségével és közlése nyomán)

³⁴ A pécs-bányatelepi 16. század második felére és az etei 16. század közepére datált kincsleletek hasonló típusú anyaga, elsősorban a gyűrűk alapján. (GERELYES 2005. 591–592., PARÁDI 1970. 230–232.)

³⁵ Parádi 1970. 226. 3. kép 2. A gyűrűn az IS monogram a gyűrű készítésénél későbbi bevésését mutatja. Ez egy másik, egy későbbi tulajdonosra is utalhat.

³⁶ Parádi 1970. 226. 3. kép 4–9.

³⁷ A szomszédos Tolna megyéből 1597 tájáról több ilyen körülmények között elrejtett kincsleletről is tudunk. (S. LOVAG – T. NÉMETH 1974. 243–244.) Tulajdonosaik általában a gazdagabbnak számító kereskedő és ún. parasztpolgárok. (DAVID 2002. 13–14.)

³⁸ A Dél-Balaton vonatkozásában több 1591–1606 közötti időszakra vonatkozó hadiesemény is szerepel. (Magyar 1983. 62–74., MAGYAR-NOVÁKI 2005. 3–292.)

³⁹ Az 1591 táján vagy utána a környéken bekövetkező hadiesemények valamelyikével kapcsolható össze. Sajnos ezeknek a hadieseményeknek a részletesebb tárgyalására itt nincs lehetőségünk.

⁴⁰ MAGYAR 1996. 121–122., Magyar 1996/a. 130–133., 137., valamint az ötvösikónyi várkastély ásatásából származó Batthyány címeres, pelikános kályhacsempék és a hozzájuk sorolható mázas, címeres kerámiák (Magyar 1974. 29–30., 34., 40–41., 46–48.)

⁴¹ NAGY 1862. 275., 271–273.

⁴² NYULÁSZINÉ STRAUB 1987. 91. p. LXXV. tábla

⁴³ NAGY 1862. 273.

⁴⁴ NAGY 1862. 272.

⁴⁵ Uo., NYULÁSZINÉ STRAUB 1987. 91. p. LXXV. tábla

⁴⁶ NAGY 1862. 272., erre a sikertelen esztergomi ostromra utal Horváth István is. (Horváth 2001. 5.)

⁴⁷ Az erdélyi katonák, Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem egyik seregével és ecsedi Báthory István hadaival együtt vettek részt az esztergomi hadjáratban. Báthori Zsigmond ekkortájt hívta át szolgálatába Erdélybe a Balaton környéki harcok legkiválóbb lovasvezérét, a pápai főkapitányt Berenhidai Huszár Pétert. (TAKÁTS é.n. 295–336.)

7. ábra: Az ötvöstárgyak (1–10.) rajza
Rajz: M. Hrotkó Zsuzsanna

8. ábra A kincslelet ötvöstargyai
Fotó:Gózszy Gáborné

9. ábra: A két aranyozott ezüst fej vagy ruhadísz fotója
Fotó: Gőzsy Gáborné

10. ábra: Sárkányos ezüst ruhakapocs közeli képe
Fotó: Gőzsy Gáborné

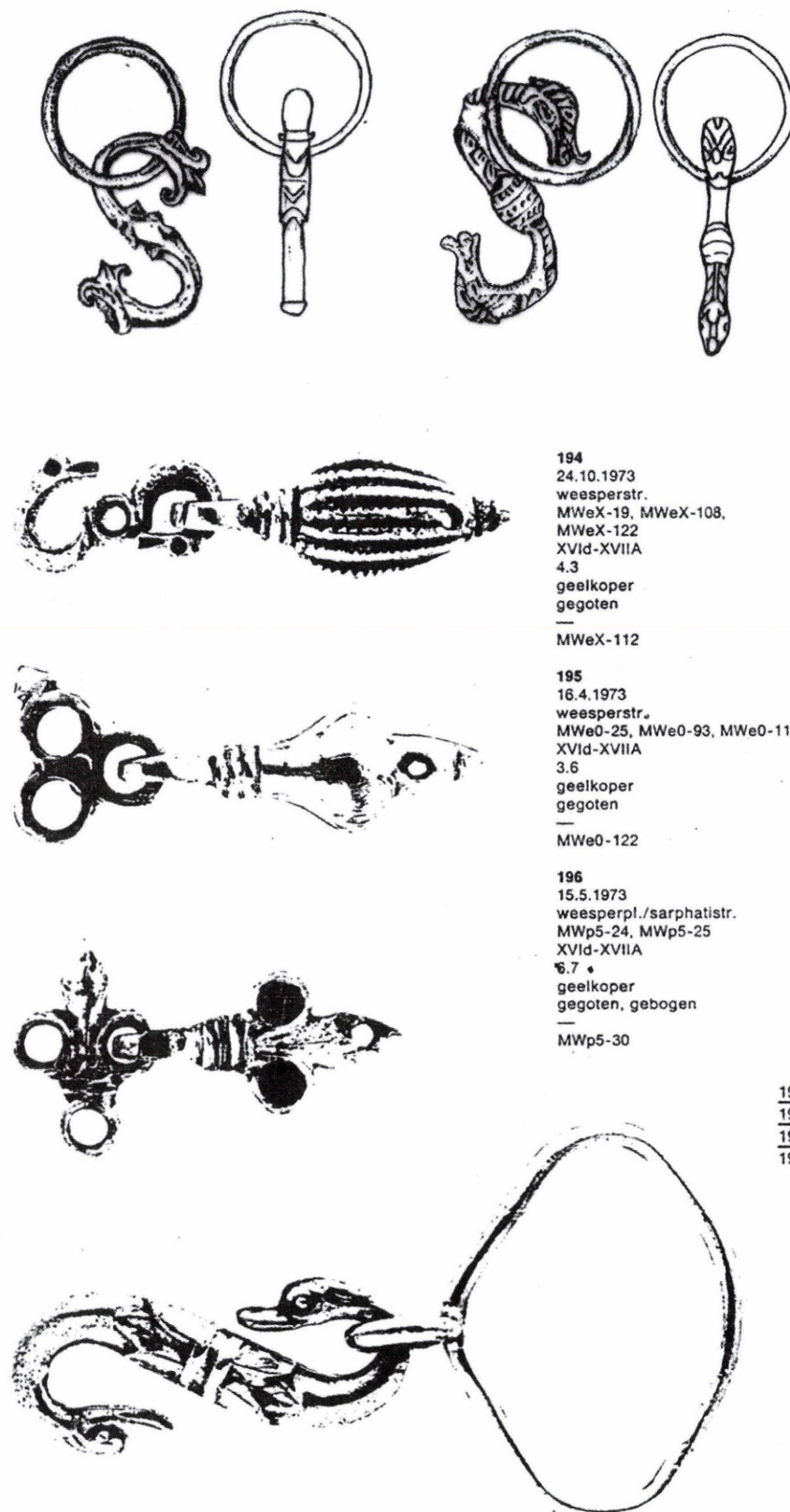
11. ábra: A pálmalevél formájú ezüst ruhakapocs fotója
Fotó: Gőzsy Gáborné

12. ábra: A pelikán ábrázolásos ezüst pecsétgyűrű közeli képe
Fotó: Gőzsy Gáborné

13. ábra: Az ezüst gyűrűk, karikák és a fél ruhakapocs
Fotó: Gőzsy Gáborné

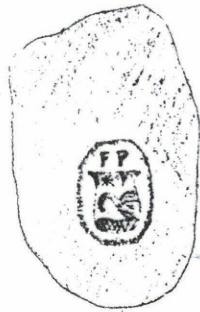
194
24.10.1973
weesperstr.
MWeX-19, MWeX-108,
MWeX-122
XVid-XVIIA
4.3
geelkoper
gegoten
—
MWeX-112

195
16.4.1973
weesperstr.
MWe0-25, MWe0-93, MWe0-116
XVid-XVIIA
3.6
geelkoper
gegoten
—
MWe0-122

196
15.5.1973
weesperpl./sarphatistr.
MWp5-24, MWp5-25
XVid-XVIIA
6.7
geelkoper
gegoten, gebogen
—
MWp5-30

193
194
195
196

14. ábra: A sárkány- és pálmalevéldíszű ezüst ruhakapocs az amszterdami rokon darabjaival

15. ábra: Az ezüst pecsétgyűrű címere és lenyomata
Fotó:Gözszy Gáborné, Rajz: M.Hrotkó Zsuzsanna

16. ábra: A Batthyány család 1481-es pelikános címere
(Nagy Iván 1862. nyomán)

A Dersi Petki család bárói címere
1607. május 10. Gyulafehérvár

Címer: álló, csücsköstalpú tárcsapajzs vörös mezejében koronában álló, jobbra fordult, csőrével mellét tépő pelikán a vérével fiókait eteti, jobbról arany félholdtól, balról aranycsillagtól kísérvé. Sisak: jobbra fordult nyitott sisak. Sisakdísz: koronából kinövő, jobbra fordult arany griff mancsaiban olajágat tart.
Takaró: kék-arany, vörös-ezüst.

17. ábra: A Dersi Petki család bárói címere 1607. május 10.
Gyulafehérvár
(Nyulásziné Straub 1987. 91. LXXV. t. nyomán)

den ezzel kapcsolatos kombinációt és találgatást meg kell, hogy előzzön Szabadi falu 16. század végi történeti helyzetének a rövid ismertetése.⁴⁸

A Pusztatoronynál lévő Szabadi középkori templomától K-re húzódó Fokszabadi falu lakóit a török őszeirók 1546-tól többször és 1570–1590 között is név szerint említik.⁴⁹ A magyar dikajegyzékben 1588 után csak 1618-ban jelenik meg újra a település. Illa Bálint-Kovacsics József helytörténeti lexikonában már az is szerepel:⁵⁰ ... „a 15 éves háború alatt már pusztta a helység. A dikajegyzékben 1588 után csak 1618-ban jelenik meg ismét. Ettől kezdve ugyan lakott hely, de telkeinek csak egy részén laktak...”

A történeti források tehát már ezzel kapcsolatban arra utalnak, hogy az 1591-ben megkezdődő 15 éves háború jelentős mértékben elérte és pusztította a Balaton ezen területét is. A révátkelőhely mellett fekvő jelentős falutelepülés gazdasági és létszám növekedése 1590-től megváltozott, majdnem három évtizedre meg is szűnt. Az újonnan, az 1618 tájától idetelepülő lakosság a falu határában új és védettebb helyet keresett magának.

Az előző, az 1567–70 között is bekövetkezett elvándorlás után már 20 éve itt meggyökeresedett lakosság a hadak újabb járása, a közelben lefolytatott ún. várháborúk⁵¹ pusztításai következtében 1591 táján újra elvándorolt, illetőleg elmenekült. Ezt az 1591 után bekövetkező eseményt tükrözi az erődített egyház és környékének

⁴⁸ MAGYAR 1990. 43–128.p., Magyar 2006. 173–183.p., valamint Magyar 2007. 169–176. p. foglalkozott már a község és környéke középkori történetével.

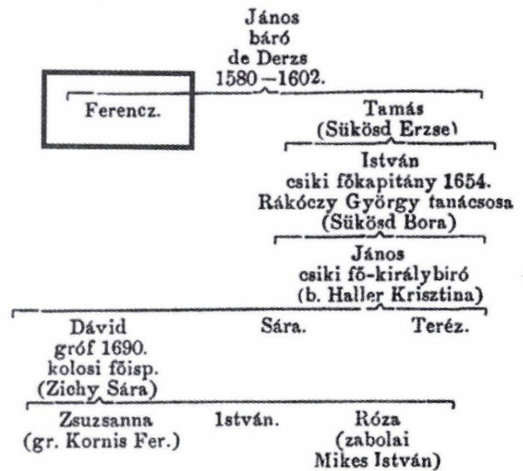
⁴⁹ DÁVID 1982. 46–47., 244–245.

⁵⁰ ILLA-KOVACSICS 1964. 134.

⁵¹ VERESS D. 1996. 143–157., PÁLLFY 1999. 208–224., SIKLÓSI 2002. 83–90., az ilyenkor szokásos átköltözésre ld. DÁVID 2002. 11–12.

18. ábra: A Dersi Petky család pelikános címere és az ún. bárói ág családfája (Nagy 1862.273. nyomán)

akkori pusztulása is.⁵² Ehhez a hadieseményhez tartozhatott a templomtól D-re lévő ház (2. ábra) padlója alá történő kincslet (3–13. ábra) elrejtése is. Ez az 1759-ből való tanúvallomások szerint úgy történt volna, hogy „midőn az ellenség Foknál a Sión átköltözött volna, a foksabadiak a templom kerítésében, némelyek pedig a bolthajtásos pincékben vették volna magukat, kiket a tatár, hogy észre vett, nagyobb részét levagdalta...” Vagyis a török reguláris csapatokat kísérő és a területen portyázva dülő tatárok számlájára írták volna ezt a pusztítást, ami szerintünk elképzelhető.⁵³

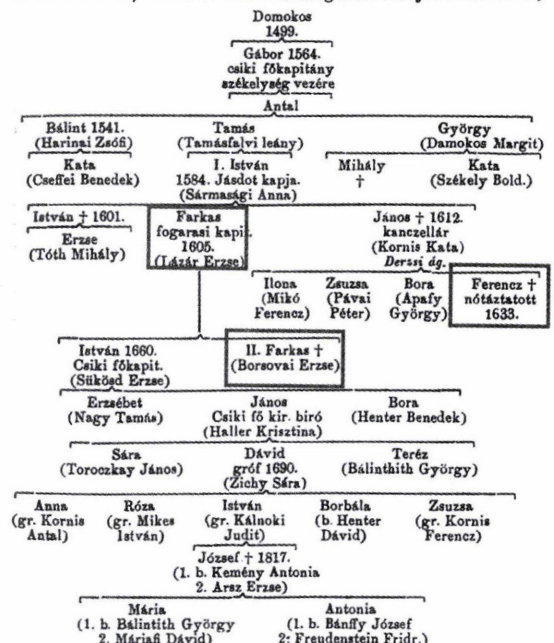
Azt, hogy Petky Ferenc vagy testvére Pál járt volna Balatonszabadiban 1591 táján bekövetkező különböző hadjáratok során, sajnos mi nem tudjuk bizonyítani. Mint ahogy azt sem, hogy esetleg a település erődített templománál – az idemenekülő és védekező helyi polgárokon kívül – magyar katonaság is tartózkodott volna. Ugyanakkor még az is elképzelhető, hogy az eredeti nemesi tulajdonos helyett más rejtette el végveszélyben az erődített templomnál lévő épület padlója alá a kincsletet.⁵⁴ (3–13. ábra)

⁵² MAGYAR 2006. 181.

⁵³ VARGA 1984. 80–88., az elrejtés szerintünk 1592-ben (legkésőbb 1593-ban!) történhetett. Országosan ekkor emelkedett legmagasabbra az elrejtett éremleletek száma (V. SZÉKELY 1995–1996. 27–31.)

⁵⁴ Erre jó példa a 16. század végéről származó tolnai és a szombathelyi kincsletet. (S. LOVAG–T. NÉMETH 1974. 243–244.) Hasonló véleményen van Lővei Pál is, aki ezt írja: „Nyilván gond persze, hogy mit keres egy Petki-gyűri Somogyban, de végülis a török korban egy kincset már más is elrejtethetett itt, akinek igazából csak aranya volt, de nem címere.” (Idézet a 2006. november 22-én kelt levélből).

Petky.
székely eredetűnek írják. Családfáját Petki Domokosig viszik fel, ki 1499-ben élt, ettől kezdve következőleg származtatják a családot.:⁵

19. ábra A Petky család családfája 1499-től a 19. századig (Nagy 1862.271. nyomán)

Irodalom

- GERELYES I. 2002: Az Ötvösgyűjtemény Kincsleletek In: A 200 éves Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményei (szerk.: PINTÉR J.) Budapest. 195-198., 218-219. 1-29. jegyz.
- GERELYES I. 2005: A pécs-bányatelepi XVI. századi kincslelet In: *Communicationes Archaeologicae Hungaricae* (szerk.: KOVÁCS T.) 587-595. pp.
- DÁVID G. 1982: A simontornyai szandzsák a 16. században – Budapest
- DÁVID G. 2002: Történelem és régészet kapcsolata a hódoltság korának kutatásában In: A Hódoltság régészeti kutatása *Opuscula Hungarica* III. (szerk.: GERELYES I. & KOVÁCS Gy.) Budapest. 11-14. pp.
- HORVÁTH I. 2001: Esztergom Várhegy Tájak Korok Múzeumok Kiskönyvtára pp. 685.
- ILA-KOVACSICS J. 1964: Veszprém megye helytörténeti lexikona – Budapest
- MAGYAR K. 1974: Az ötvöskónyi Báthory várkastély – Somogyi Múzeumok Füzetei 18. Kaposvár
- MAGYAR K. 1982: Jelentés a Balatonszabadi-Pusztatoronynál 1982. IV. 19-V. 4-6. között végzett leletmentésről Kaposvár. – RRM. Rég. Adattár
- MAGYAR K. 1983: Szántópuszta és környéke a középkorban Szántódi Füzetek V. (szerk.: KANYAR J.) – Budapest
- MAGYAR K. 1989: Siófok története a honfoglalástól a mohácsi vészig. – Siófok Várostarténeti tanulmányok Siófok. 43-128. pp.
- MAGYAR K. 1996: Somogyi reneszánsz várkastélyok kőfaragványairól (Ötvöskónyi és koronjai (Korotnai) várkastélyok emlékeinek periodizációs problémái) In *Magyar Egyháztörténeti Évkönyv Annales Historiae Ecclesiae Hungaricae* 2. (szerk.: BERTÉNYI I. & DÓKA K.) Budapest. 115-131. pp.
- MAGYAR K. 1996/a.: Nagyatád és környéke XI-XV. századi településtörténete és régészeti emlékei (Különös tekintettel a várak és a települések rendszerére) – Somogyi Múzeumok Közleményei 12: 113-159.
- MAGYAR K. 1997: Somogyi várak és erődítmények kutatásáról III. – Múzeumi Tájékoztató Kaposvár. 1997/4.
- MAGYAR K. & NOVÁKI Gy. 2005: Somogy megye várjai a középkortól a kuruc korig (szerk.: MAGYAR K.) – Kaposvár
- MAGYAR K. 2006: Északkelet-Somogy 16. századi erődített egyházai (Gondolatok az 1543-1575 közötti török-magyar végvárharcokról) In: „Gondolják, látják az várnak nagy voltát...” Tanulmányok a 80 éves Nováki Gyula tiszteletére (szerk.: KOVÁCS Gy. & MIKLÓS Zs.) Budapest. 171-185. pp.
- MAGYAR K. 2007: Balatonszabadi-Pusztatorony régészeti kutatása Középkori templom temetőjének leletei I. – Somogyi Múzeumok Közleményei 17(2006): 169-191.
- NAGY I. 1862: Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal – Pest
- NYULÁSZINÉ STRAUB É. 1987: Öt évszázad címerei a Magyar Országos Levéltár címereslevelein. – Corvina, Budapest
- PARÁDI N. 1970: Az etei XVI. századi kincslelet. – A Szekszárdi Béri Balogh Ádám Múzeum Évkönyve I. Szekszárd. 223-235.
- PÁLFY G. 1999: A császárváros védelmében A győri kapitányság története 1526-1598 A győri főkapitányság története a XVI-XVII. században I. (szerk.: NÉMA S.) – Győr
- SIKLÓSI Gy. 2002: Hadi események és erődítési munkálatok Székesfehérvárott a 16-17. században In: A hódoltság régészeti kutatása (szerk.: GERELYES I. & KOVÁCS Gy.) – *Opuscula Hungarica* 3: 83-90.
- S. LOVAG Zs. & T. NÉMETH A. 1974: A tolnai XVI. századi kincslelet. – *Folia Archaeologica* 25: 219-244.
- TAKÁTS S. é.n.: Régi magyar kapitányok és generálisok – Genius Kiadó, Budapest
- V. SZÉKELY Gy. 1995-1996: A tizenöt éves háború emlékeiteinek gazdaság-és társadalomtörténeti elemzése In: *Nuizmatikai Közöny XCIV-XCV*. Budapest. 27-31.
- V. SZÉKELY Gy. 2002: Elkülönülés vagy egységesülés? A hódoltsági emlékek összetételének strukturális változásai a 16. századi Magyarországon. A hódoltság régészeti kutatása (szerk.: GERELYES I. & KOVÁCS Gy.) – *Opuscula Hungarica* 3: 325-331.
- VARGA Cs. 1984: Falutörténet és falureform Szociográfia Balatonszabadról Népművelési Intézet, Budapest
- VATTAI E. 1955: Budapesti ezüstleletek a XV-XVI. századból In: *Budapest Régiségei* (szerk.: GERERICH L.) – A Budapesti Történeti Múzeum Évkönyve 16: 207-219.
- VERESS D. Cs. 1996: Várak a Balaton körül – Budapest

79.	I. Ferdinánd	denár C.III.51. H.946.	H-N	1529 Ha.186.v	1 db
80.	"	" C.III.53. H.948.	H-P	1552 Ha.189. egyenest oldalú címer	5 db
81.	"	" " "	"	1552 Ha.190. ívelt oldalú címer	4 db
82.	"	" C.III.58. H.953.	N-C	1554	6 db
83.	"	" " "	"	1555	5 db
84.	Miksa /1564-76/	denár C.III.94. H.992.	K-B	1565	25 db
85.	"	" " "	"	1566	66 db
86.	"	" " "	"	1567	86 db
87.	"	" " "	"	1568	65 db
88.	"	" " "	"	1569	92 db
89.	"	" " "	"	156?	3 db
90.	"	" " "	"	1570	86 db
91.	"	" " "	"	1571	101 db
92.	"	" " "	"	1572	84 db
93.	"	" " "	"	1573	20 db
94.	"	" " "	"	1574	36 db
95.	"	" " "	"	1575	8 db
96.	"	" " "	"	157?	3 db
97.	"	" " "	"	év ?	2 db
98.	"	" " "	K-	1572	1 db
99.	"	" C.III.95. H.993.	K-B	1575	119 db
100.	"	" " "	"	1576	142 db
101.	"	" " "	"	1577	180 db
102.	"	" " "	"	1577. évszám után pont	3 db
103.	"	" " "	"	1578	141 db
104.	"	" " "	"	157?	5 db
105.	"	" " "	"	157? csak előlap	1 db
106.	"	" C.III.94-95. H.992-3.	"	év ?	2 db
107.	"	" " "	"	év ? csak hátlap	1 db
108.	"	" C.III.96. H.994.	H-S	1574	2 db
109.	"	" " "	"	1575	10 db
110.	"	" " "	"	1576	3 db
111.	Rudolf /1576-1608/	denár C.III.159. H.1058.	K-B	1578.	9 db
112.	"	" " "	"	1579	125 db
113.	"	" " "	"	157?	5 db
114.	"	" C.III.160. H.1059.	"	1579	57 db
K 115.	"	" " "	"	1580	200 db
116.	"	" " "	"	1581	184 db

3. táblázat

117.	Rudolf	denár C.III.160. H.1059.	K-B	1581	csak hátlap	1 db
118.	"	" " "	"	1582		68 db
119.	"	" " "	"	1583		112 db
120.	"	" " "	"	1584		153 db
K 121.	"	" " "	"	1585		225 db
122.	"	" " "	"	1586		144 db
123.	"	" " "	"	1587		100 db
124.	"	" " "	"	1588		71 db
125.	"	" " "	"	1589		106 db
126.	"	" " "	"	1590		40 db
127.	"	" " "	"	1591		14 db
128.	"	" " "	"	év ?		36 db
129.	"	" " "	"	év ?	csak előlap	1 db
130.	"	" C.III.162. H.1061.	H-S	1579		1 db
131.	"	" C.III.163. H.1062.	"	1580		1 db
132.	"	" " "	"	1581		4 db
133.	"	" C.III.165. H.1064.	N-B	1581		1 db
134.	"	" " "	"	1582		2 db
135.	"	" C.III.166. H.1065.	"	1582		2 db
16. századi magyar denárok hamsítványai						
136.	I. Ferdinánd denár	C.III.40. H.935.	tipus K-B	1535		1 db
137.	"	" " "	"	K-B 1535		1 db
138.	"	" " "	"	K-B 135		1 db
139.	"	" " "	"	K-B 1542		1 db
140.	"	" " "	"	K-B 1551		1 db
141.	"	" " "	"	M-B 1555		1 db
142.	"	" " "	"	H-B 555		1 db
143.	"	" " "	"	K-B 558		1 db
144.	"	" " "	"	K-B 155		5 db
145.	"	" " "	"	K-B 155		1 db
146.	"	" " "	"	K-B 15		2 db
147.	"	" " "	"	K-H 1155		1 db
148.	"	" " "	"	K-V 151		1 db
149.	"	" " "	"	K-B 55		1 db
150.	"	" " "	"	K-B 55		1 db
151.	"	" " "	"	K-B 55		1 db
152.	"	" " "	"	K-B év n.		1 db
153.	"	" " "	"	K-B 155		1 db
154.	"	" " "	"	←-8 év n.		1 db
155.	"	" C.III.41. H.936.	tipus K-B	.55.		1 db

4. táblázat

- 5 -

- 6 -

156. Miksa	denár	C.III.95. H.993. típus	K-B 1577	1 db						
157.	"	"	K-B 577	1 db						
158.	"	"	K-B év ?	1 db						
159.	"	"	K-B 1578	1 db						
160.	"	"	H-B év n.	1 db						
161.	"	"	8-X év n.	1 db						
162.	"	C.III.94-5. H.992-3.	K-B 1751	1 db						
163.	"	"	8-K 175	2 db						
164.	"	"	K-B év n.	1 db						
165. Rudolf	denár	C.III.159. H.1058. típus	K-B 1579	1 db						
166.	"	"	K-B 1579	1 db						
167.	"	"	K-B 1579	1 db						
168.	"	"	K-B 279	1 db						
169.	"	"	K-B év n.	1 db						
170.	"	"	K-B 1580	1 db						
171.	"	C.III.160. H.1059. típus	8-H 1580	1 db						
172.	"	"	K-B 1581	2 db						
173.	"	"	K-B 1581	1 db						
174.	"	"	K-B 1585	1 db						
175.	"	"	8-H 585	1 db						
176.	"	"	K-B 15851	1 db						
177.	"	"	K-B 1586	1 db						
1788.	"	"	K-B 1587	1 db						
179.	"	"	K-B 1587	1 db						
180.	"	"	K-B 158	1 db						
181.	"	"	K-B év n.	1 db						
182. Rudolf?	denár	"	K-B év n.	1 db						
183.	"	"	8-H 8	1 db						
184.	"	"	8-H 8	1 db						
185.	"	"	9-H 8	1 db						
186. Bizonytalan	uralkodó bizonytalan típus	"	K-H év n.	1 db						
187.	"	"	8-H év n.	1 db						
188.	"	"	K-B év n.	1 db						
189.	"	"	8-H év n.	1 db						
190.	"	"	8-H év n.	1 db						
191.	"	"	8-K év n.	1 db						
192.	"	"	K-B év n.	1 db						
193.	"	"	K-B év n.	1 db						
194.	"	"	K-B év n.	1 db						
195.	"	"	K-R év n.	1 db						

5. táblázat

6. táblázat

Erdély

196. János Zsigmond /1540-71/ denár N-P 1556 2 db
197. " " " " N-P 1557 2 db

Csehország

198. I. Ferdinánd /1526-64/ weispfenning Kutttenberg év n. /Kutna Hora/ 1 db

Lengyelország

199. IV. Kázmér /1447-92/ krakkói félgaras Gum. 451. év n. 7 db

200. János Albert /1492-1501/ " " Gum. 467. év n. 34 db

201. " " " " Gum. 467. év n. 2 db

202. Alexander /1501-1506/ " " Gum. 469. év n. 18 db

203. I. Zsigmond /1506-48/ " " Gum. 480. 1507 3 db

204. " " " " " " 1508 7 db

205. " " " " " " 1509 7 db

206. " " " " " " 1510 4 db

207. " " " " " " 1511 1 db

208. " " " " " " 1519 ? 1 db

209. " " " " " " év ? 2 db

Litvánia

210. Báthory István /1576-86/ solidus Gum. 746. 1583 1 db
/schilling/

Danzig /Gdansk/

211. IV. Kázmér /1447-92/ solidus Gum. 458. év n. 1 db

Riga

212. Báthory István /1576-86/ Hármasarvas Gum. 813. típus 1583 hamis! 1 db
/dotka/ rézhamisítványa

Schweidnitz város

213. II. Lajos /1516-26/ félgaras 1521 1 db

214. " " " " " " 1524 1 db

215. " " " " " " 1525 3 db

216. " " " " " " 1526 16 db

A meghatározásnál használt irodalom rövidítéseinek
feloldása

- C.II. = Réthy László: Corpus Nummorum Hungariae II.
Vegyesházi királyok kora. Bp.1907.
- C.III. = Huszár Lajos: Corpus Nummorum Hungariae III. Habsburg-házi
királyok pénzei 1526-1657. Bp. 1975.
- Gum. = Marian Gumowski: Handbuch der polnischen Numismatik.
Graz, 1960.
- H. = Huszár Lajos: Münzkatalog Ungarn. Bp. 1979.
- Ha. = Harsányi Pál: Adatok a C.N.H. III. kötetéhez.
VII. közlemény. Numizmatikai Közlöny XV/1916/
65-80.p.
VIII. közlemény. Numizmatikai Közlöny XVI/1917/
33-48.p.

A meghatározást végezte: V. Székely György
múzeológus
Katona József Múzeum
Kecskemét

7. táblázat

Archaeological Research in Balatonszabadi-Pusztatorony (Somogy County, Hungary) II.
Treasure Trove from the 16th Century

KÁLMÁN MAGYAR

The treasure-trove (Figure 1–2.) was found 150 meter on the South from the ruin of a fortified church built in 11–16th century and that has a tower and a stone building with wide walls on the North. The church-ruin was excavated on a crest in Pusztatorony, 2,4 km on the South from the Lake Balaton (Magyar 2007, 169–191.). The employers of the „November 7” Collective Farm in Siófok found the trove dated back to 16th century in a broken crockery (probably caused by a plough) on 19 April 1982. Dr. Kálmán Magyar, the author and Ms. Zsuzsanna M. Hrotkó, his associate made the master excavation of the treasury-trove in 1982-1983.

The excavation made it clear that the trove had been hidden under a clay floor of the ruined mansion next to the cemetery near to church. The crockery that contained the trove in pieces (35 cm high, 7–9 cm diameter at top and 11,2 cm at the bottom) was defined by Mr. Nándor Parádi, an archaeologist at the Hungarian National Museum. The jar is made on potter's wheel in shape of a slender. It has a background colour of red-brown on a painted texture with wide stripped grid; the neck of the jar is decorated with carved lines. In the jar, you can still see the greenish print of the 5038 pieces of coins having been hidden in a linen sack. (Figure 3. and 4.) The silver coins are dated in the period of 1458–1591 as Mr. György V. Székely, a museologist at the Katona József Museum, Kecskemét, Hungary defined. (Figure 5. and 6.)

The treasure trove includes also a 10-piece (Figure 7. and 8.) trove of silver and gilded goldsmith works:

1. A fine, gilded silver ring top-opened. (Figure 7.1.) There is a small ring at the right of the top. (Reg. Nr. 89.1.1.), weight: 0,52 gram, diameter: 15 mm, thickness: 1 mm.
2. Opened ring, silver, (Figure 7.2.) weight: 1,89 gram, outer diameter: 29 mm, calibre: 23 mm, thickness: 2 mm.
3. Ring (Reg.nr. 89.1.3.), silver. (Figure 7.3.) Weight: 4,57 gram, outer diameter: 29 mm, calibre: 23 mm, thickness: 3 mm.
4. Gilded silver head or costume jewellery (Reg.nr. 89.1.4.) with a polygon slab decoration, that is a glass inlay coming from a circle-shaped housing, hanging from a triple chains, (Figure 7.4.) weight: 4,49 gram, length: 7,5 cm.
5. The pair of the head or costume jewellery under nr. 4. that is incomplete and fractional (Reg. Nr. 89.1.5.), two of them have a polygon slab decoration having been broken, (Figure 7. 5.) weight: 3,05 gram, length: 7,5 cm.
6. Costume jewellery (Reg. Nr. 89.1.16.), silver, shaped of a vine-leaf, filigree, (Figure 7. 6.) weight: 3,31 gram, length: 2,3 cm.

7. A sister-hook (Reg.nr. 89.1.7.), silver, on the ring an S-shaped dragoon-formed decoration on the opposite sides, (Figure 7.7–7 a.) weight: 18,13 gram, outer diameter: 23 mm, calibre: 17 mm, height: 35 mm.

8. A sister-hook (Reg.nr. 89.1.8.), silver, on the ring an S-shaped palmette-formed decoration on the opposite sides, (Figure 7.8-8a) weight: 13,99 gram, outer diameter: 24 mm, basic diameter: 19 mm, height: 27 mm.

9. A seal-ring (Reg.nr. 89.1.9.), silver, shield-shaped with a flat head and engraved decoration on the side, at the bottom with a Saint George cross, (Figure 7.9–9 a) weight: 12,16 gram, thickness: 6 mm, length diameter: 2,5cm, diameter: 2,1 cm.

10. A seal-ring (Reg.nr. 89.1.10), silver, shield on the head with the pelican feeding her nestlings with her own blood, and above the moon and the sun, there is a P F monogram at the top, the whole is framed with a cut and semi-circled decoration outside, (Figure 7.10–10 a) weight: 12,26 gram, length diameter; 2,6 cm, shield diameter: 2 cm. (Figure 7–13.)

The gilded silver head or costume jewellery, the silver and gilded silver rings, and probably the flat headed silver seal-ring indicate that those were made for a woman, while the silver costume jewellery and the seal-ring with a monogram P F indicate a male owner. We have a good reason to assume that the goldsmith jewellery of the treasure trove were the favourite pieces of a noble couple. We have dated this Renaissance style treasure trove to the mid 16th century based on the found coins, which amongst the latest one is from the year 1591.

Such pieces are well known from other parts of Europe in 16–17th century. For instance, the similar S-shaped dragon-form and the plant-form costume jewellery, which were made of brass in the 16–17th century, were found in Amsterdam (Weesperstraat), The Netherlands. (Figure 14.)

According to our research, the coat of arm with pelican were of the landlord Petky and his family having come from Transylvania; the PF monogram was probably the monogram of the family member named Ferenc, who lived at the end of the 16th century. (Figure 15–19.)

The treasure might have been hidden at Balatonszabadi-Pusztatorony because of the 15-year war (1591–1606). This war hit the Northern East part of Somogy Province heavily, especially the discussed area at the Southern part of the Lake Balaton.